

ATATÜRK ÖĞRETMEN AKADEMİSİ
Tel: 0392 2285636 - www.aoa.edu.tr

Atatürk Öğretmen Akademisi

Bilimsel Çalışmalar için Etik Kurallar

Atatürk Öğretmen Akademisi mensupları ve öğrencilerinin bilimsel araştırmaları ile Atatürk Öğretmen Akademisi adresli herhangi bir yayın amacı ile başlatılan/önerilen tüm bilimsel çalışmaların, yöntemsel olarak etik kuralları gözettiğinden ve unsurlar açısından sıkıntısız olduğundan emin olunmalıdır. Bu bağlamda, tüm ilgili çalışmaların Bilimsel Çalışmalar Etik Kurulu'na (BİÇEK) etik izin için başvuru yapmaları gerekmektedir.

İzlenecek Adımlar

1. Yapılacak olan **TÜM** bilimsel çalışmada, çalışmanın yöntemi ve içeriği ne olursa olsun, sorumlu araştırmacı tarafından etik izin başvurusu yapılmalıdır.
2. Etik izin başvuruları, araştırmanın tüm aşamaları tasarlandıktan sonra ve izlenecek adımlar açıkça belirlendikten sonra yapılmalıdır.
3. Başvurular çevrimiçi sistem üzerinden yapılmalıdır. Çevrimiçi sistem kurulana dek yapılacak olan başvurular için, Bilimsel Çalışmalar İçin Etik İzin Başvuru Formunun Atatürk Öğretmen Akademisi web sayfasından indirilerek doldurulması, başvuru sahibi tarafından imzalanması ve tüm ekleri ile birlikte etikkurul@aoa.edu.tr adresine gönderilmesi gerekir.
4. Başvuru formu eksiksiz doldurulmalı, çevrimiçi sistemde istenen tüm belgeler PDF formatında yüklenmelidir.
5. Araştırma sürecinde başka araştırmacılara ait herhangi bir belge, resim, anket, ölçek vb. materyal kullanılması durumunda, ilgili materyallerin fikir sahiplerinden izinlerin yazılı olarak alınması ve bu belgelerin başvuru esnasında sisteme yüklenmesi gerekmektedir.
6. BİÇEK her ay belirlenen günlerde toplanır ve gönderilen başvuruları değerlendirir.
7. Başvurulara en geç 30 gün içerisinde geri dönüş yapılması öngörülür. Ancak başvuru yapılan tarih, BİÇEK'in en yakın toplantı tarihi ile aynı hafta içerisinde ise, izin başvurusunun değerlendirmesi bir sonraki toplantı tarihine bırakılır.
8. Etik izin kararı yine çevrimiçi sistem üzerinden başvuru sahiplerine iletilir. Eğer düzeltme kararı verilmişse, başvuru sahibi yine sistem üzerinden gerekli değişiklikleri yaparak başvuruyu tekrar gönderir.
9. Lisans ve lisansüstü öğrenciler, bilimsel çalışmaları için etik izin başvurusunda bulunurken proje/tez danışmanlarına ait bilgileri de başvuruya eklemelidirler.
10. Etik izin başvurusu alınmadan veri toplama başlayamaz. Etik izin onayı alındıktan sonra, gerekli diğer izinlerin alınmasına geçilebilir veya çalışmanın yöntemine bağlı olarak veri toplanmasına başlanabilir.
11. Etik izin için başvuru yapmayı düşünen tüm araştırmacıların Sıkça Sorulan Sorular kısmını dikkatlice okuması tavsiye edilir. Süreç ve etik kurallar çerçevesi ile ilgili sıkça sorulan sorularda **bulunmayan** herhangi başka bir soru var ise, etikkurul@aoa.edu.tr adresinden BİÇEK'e ulaşılabilir.

Sıkça Sorulan Sorular

Hangi Çalışmalar için Başvuru Yapılmalıdır?

Yapılacak olan **TÜM** bilimsel çalışmada, çalışmanın yöntemi ve içeriği ne olursa olsun, etik izin başvurusu yapılmalıdır. Tarama çalışması önerilmesi halinde, yine etik izin başvurusu yapılmalı, araştırmanın yöntemi açıklanarak, ilgili etik unsurların gözetildiği başvurunun ilgili yerlerinde açıklanmalıdır. Özellikle insanlardan ve çevreden veri toplamaya dayanan ya da kişisel bilgiler içeren **TÜM** araştırmalarda **BİÇEK** iznine başvurulmalıdır.

Bilimsel çalışmalar için etik izin almak neden önemlidir?

Hiçbir bilimsel araştırma etkisiz değildir. Tüm bilimsel çalışmaların, çalışmanın gerçekleştirildiği ortama ve/veya katılımcılara bir şekilde etkisi olur. Bu nedenle, bilimsel çalışmalar yapılırken, araştırmacılar veri topladıkları kişiler ve ortamın yanı sıra, çalışmanın sonuçlarının da etik yollarla sunulduğundan emin olunmalıdır. Araştırmacılar insanlar ya da hayvanlar üzerinde oluşabilecek olası zararların en aza indirildiğinden emin olmalıdırlar. Ayrıca, çevreye verilebilecek en ufak zarar dahi düşünülüp, en aşağı düzeye çekilmiş olması şarttır.

Etik izin alınmadan da çalışmalar başlatılabilir mi?

Etik izin başvuruları, araştırma önerisi hazırlandıktan sonra ve araştırmanın tüm aşamaları iyice düşünüldükten sonra yapılmalıdır. Etik izin başvurusu alınmadan veri toplamaya başlanamaz. Etik izin başvuruları araştırma sonrasında/geriye dönük verilemez. İzin alınmadan toplanan veriler kullanılamaz. Bu kurallara uyulmaması uygunsuz bir hareket olarak kabul edilir ve bu durumda Atatürk Öğretmen Akademisi yapılan çalışma ve çıkacak olan yayımlarla ilgili hiçbir sorumluluk kabul etmez. Gerekli başvuruları zamanında yapıp gereken izinleri almayan araştırmacılar adına Atatürk Öğretmen Akademisi hiçbir sorumluluk almaz. Etik izini olmayan lisans araştırma projeleri geçersiz sayılır ve not verilmez. Etik izini olmayan lisansüstü tezler jüri değerlendirmesine alınmaz.

Hangi etik unsurlar dikkate alınmalıdır?

Önerilen bilimsel çalışmanın konusuna ve araştırma yöntemine göre düşünülmesi gereken etik unsurlar farklılıklar gösterebilir. Ancak aşağıda sıralanan etik ilkeler, insanlardan ve çevreden veri toplamayı öngören tüm çalışmalarda dikkate alınmalıdır. Bu ilkelerin araştırmanın yöntemine göre hangi yollarla sağlanacağı başvuruda açıkça belirtilmelidir:

- Bilgilendirilme Hakkı:** Çalışmada kendilerinden veri toplanacak olan tüm katılımcıların, çalışmanın amaçları, veri toplama süreci, katılımın neyi içerdiği ve araştırma sonuçlarının nasıl yayımlanacağına dair bilgilerin sunulduğu bir aydınlatılmış onam formu (araştırmanın içeriğine göre izin yazılı ya da sözlü

olarak alınabilir) doldurması gerekmektedir. Onam formu açık bir dille yazılmalıdır. Eğer araştırmacının amacı ve/veya yöntemi gereği bu mümkün olmayacaksa, araştırmacıların bunu etik kurulu başvuru formunda geçerli nedenleri ile birlikte belirtmeleri gerekmektedir. Çalışma reşit olmayan ve/veya onam veremeyecek bireylerin katılımını gerektirmesi durumunda onam, vasiler (örneğin anne, baba veya öğretmen/okul müdürü) ve/veya yasal bakıcılar tarafından doldurulabilir. Çocuklarla yapılan tüm çalışmalarda, çocuklar için de, yaş ve gelişim durumlarına uygun şekilde, gerekirse sözlü onam hazırlığı yapılmalıdır.

b. Gizlilik Hakkı: Tüm bilimsel çalışmalarda katılımcılar, kişisel bilgilerinin yayımlanmasını reddetme hakkına sahiptir. Bu bilgi kendilerine aydınlatılmış onam formunda iletilir. Araştırmacılar, katılımcıların kimlik bilgilerinin Katılımcılardan özel olarak izin alınmadığı sürece (yazılı ya da sözlü olarak) isimleri ya da kimliklerini ortaya çıkarabilecek bilgilerin yayımlanmaması ve ortaya çıkmaması için gerekenlerin yapılması araştırmacının sorumluluğudur.

c. Çalışmadan Çekilme Hakkı: Araştırmaya katılan kişiler çalışma süresinde herhangi bir zamanda araştırmadan çekilme ve kişisel bilgilerinin kullanılmasını reddetme hakkına sahiptir. hakkına sahiptir. Böyle bir durumda, bu katılımcılardan toplanan tüm veriler çalışmaya dahil edilemez ve uygun şekilde yok edilmelidir. Eğer anket yoluyla veri toplanmışsa, anketin doldurulmasının ardından araştırmadan çekilmek mümkün olmayabilir. Bu durumda ise, anket öncesinde katılımcılara sunulacak olan bilgilendirme ve onam formunda anketin doldurulmasının ardından çalışmadan çekilmenin mümkün olamayacağı katılımcılara bildirilmelidir.

d. Verilerin Gizliliği Hakkı: Ses ve görsel kayıtlar, sosyal medya üzerinden toplanan veriler gibi kişileri deşifre edebilecek veri toplama yöntemleri kullanılması halinde, bu verilerin araştırma süresinde ve sonrasında gizli kalması araştırmacıların sorumluluğundadır. Verilerin nasıl anonim hale getirilerek kullanılacağı konusunda etik kurallara uyulmalı, etik izin başvurusunda bu kuralların nasıl yerine getirileceği açıklanmalıdır.

Etik unsurlar araştırmaya nasıl dahil edilebilir?

Önerilen araştırmacının yöntemine bağlı olarak düşünülmesi gereken unsurlar farklı olabilir. Ancak, gönüllülük, gizlilik, çekilme hakkı gibi temel etik ilkeler, katılımcılara araştırmacının başında verilecek olan Aydınlatılmış Onam Form'u yoluyla yerine getirilebilir. Nitel ve nicel çalışmalarda farklı etik unsurlara dikkat çekilmesi gerektiğinden, araştırma yöntemine göre onam formlarının içeriği değişebilir. Onam formlarında olması gereken ortak unsurlar şunlardır: Araştırmacının amacı, yöntem ve sürece ilişkin detaylar, etik ilkelerin nasıl gözetildiği, verilerin nasıl saklanacağı, hangi amaçlarla kullanılacağı ve paylaşılacağı ve araştırmacılar için iletişim bilgileri. Aydınlatılmış Onam Formu şablonu web sayfamızdan temin edilebilir.

Aydınlatılmış onam dışında, araştırmacının yöntemine bağlı olarak gözetilmesi gereken unsurlar ise araştırma sonunda ortaya çıkacak olan araştırma raporunda anlatılmalı, etik ilkelerin bu aşamalarda nasıl gözetildiği açıkça belirtilmelidir.

BİÇEK'ten etik izin alındıktan sonra veri toplamaya başlanabilir mi?

Önerilen araştırmaların yöntemi ve veri toplanacak olan ortama bağlı olarak, devlete bağlı resmî kurumlardan ve kişilerden (örneğin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlardan, öğretmenlerden, öğrencilerden, vs) ve/veya farklı özel kurumlardan veri toplanması öngörülüyorsa, bu kurumlardan da izin alınması gerekmektedir. Bu izin başvuruları BİÇEK izni alındıktan sonra yapılır ve izin alındıktan sonra veri toplanmaya başlanabilir. Bu gibi izinler için web sayfamızdaki şablon kullanılabilir. İzin belgeleri lisans araştırma projeleri ve lisansüstü tezlere eklenmelidir.

Yanıltma nedir? Bilimsel çalışmalarda kullanılırsa, etik olarak bir sorun çıkar mı?

Yanıltma, araştırmanın amaçları gereği, veri toplanan kişilere araştırmanın gerçek amacı ve yöntemi hakkında doğru bilgi vermemeyi öngören bir deneysel yöntemdir. Yanıltma genellikle sosyal ortamın araştırmadan ve/veya araştırmacının ortamda bulunmasından etkilenmesini engellemek ve katılımcıların doğal ortamlarındaki davranışlarının incelenemesi adına kullanılabilir. Ancak, etik olarak sakıncalı durumların yaşanmasına meydan verebileceğinden, veri toplama süreci biter bitmez veya mümkün olan en kısa sürede, araştırmanın açık amacı mümkün anlatılmalıdır. Bu konudaki gerekçeler, etik izin formunda açıkça anlatılmalı, yanıltmayı ortadan kaldıracak bilgilendirme toplantısının nasıl ve ne zaman yapılacağı da başvuruda belirtilmelidir.

Araştırma için etik izin alındıktan sonra, yöntemde ve/veya etik olarak sıkıntı olabilecek bir durum ortaya çıkarsa, ne yapılmalıdır?

Araştırmanın veri toplama sürecinde ve/veya sonrasında, planlama aşamasında öngörülemeyen ancak uygulama sırasında etik olarak sakıncalı bir durumun oluşması durumunda, araştırmacıların tekrar etik izin başvurusu yapmaları gerekmektedir. Bu durumda önceden alınmış etik izin ile birlikte, araştırmanın hangi kısmında değişikliğe gidildiği, ortaya çıkan yeni yöntemin herhangi bir etik dışı duruma yol açıp açmadığı, etik dışı bir unsur fark edilmesi durumunda bu durumla nasıl başa çıkıldığı/çıkılacağı açıkça anlatılmalıdır.

Çıkar çatışması etik olarak nasıl değerlendirilir?

Çıkar çatışması, özellikle eğitim araştırmaları bağlamında düşünüldüğünde, araştırmacıların kendi öğrencilerinin katılımcı olarak yer aldığı çalışmalarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur ve etik olarak sıkıntılı durumlar yaratma potansiyeli vardır. Bundan dolayı, araştırmacıların katılımcılar ile herhangi bir çıkar çatışması olmadığından emin olunmalı, araştırma bu şekilde şekillendirilmelidir. Böyle bir durum öngörüldüğü takdirde, etik izin başvurusunda araştırmacı ve öğretim elemanı/öğretmen/öğretim görevlisi rolleri ile öğrenci/katılımcı rolleri arasındaki ilişki açıkça belirtilmelidir. Hangi konuda çıkar çatışması olabileceği de açıkça belirtmeli ve katılımcıların bu çıkar çatışmasından en az düzeyde etkilenmesi konusunda gereğinin nasıl yapılacağı açıklanmalıdır.

Katılımcılara teşvik verilebilir mi? Etik bir sorun olur mu?

Yapılacak olan bilimsel çalışmalarda, katılımcılara teşvik verme söz konusu ise, verilen teşvikin kabul edilebilir sınırlar içinde olması, ne çok fazla ne de çok az olması gerekmektedir. Bu teşvik, finansal destek alınan çalışmaların bütçesine göre değişebilir. Öğretim ortamlarında yapılacak olan çalışmalar için not, kredi ve/veya benzeri şekillerde teşvik sunmak etik dışıdır ve kesinlikle uygulanmamalıdır.

Öğretim elemanları kendi öğrencilerini çalışmalarına katılımcı olarak dahil edebilir mi?

Öğretim elemanları kendi öğrencilerinden ilgili etik unsurlar özenle gözetilerek veri toplayabilirler. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken bazı konular şunlardır:

a. Öğrencilerin araştırmaya katılım konusunda baskı altında hissetmemesi: Öğrenci-öğretmen ilişkisinin katılımcı-araştırmacı rollerine dönüşmesinden ötürü bir çıkar çatışmasına dönüşmemesi ve bilimsel araştırmalarda katılımcı haklarına saygı gösterilerek veri toplanabilmesi adına, öğrenci bilimsel araştırmalara konusunda baskı altında hissetmemeleri adına tüm önlemler alınmalıdır. Bu sorumluluk, araştırmayı desenleyen araştırmacılar ve (varsa) danışmanlarındadır. Bilimsel araştırmalarda kendi öğrencilerini dahil etmek isteyen öğretim elemanları bunun gönüllü yapıldığından emin olmalı ve bunun için gerekli ortamı temin etmelidir. Bu ortamın nasıl sağlanacağı başvuru formunda açıkça belirtilmelidir.

b. Öğrencilerin araştırmaya gönüllü katılımı ve çekilebilmeleri: Öğrencilerin herhangi bir bilimsel çalışmaya katılımcı olarak dahil edilmeleri durumunda, araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi konusunda çalışmanın başında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Araştırmaya katılımı reddeden öğrencilerden kesinlikle veri toplanamaz. Araştırmanın herhangi bir aşamasında çekilmek istediğini bildiren öğrencilerin verileri araştırmadan çıkarılır.

c. Araştırmanın öğrenci notlarına etkisi olmaması: Ders hocalarının araştırmacı rolünün olması durumunda, öğrencilerin ders aldıkları dönemin sonunda, derse ilişkin (katılımcı olan ve olmayan tüm öğrencilerin) tüm harf notlarının BİÇEK'e teslim edilmesi gerekir. Bunun amacı, araştırmaya katılımın herhangi bir şekilde notlara yansımadağından ve verilerin de objektif bir şekilde toplanabildiğinden emin olunmasıdır.

d. Öğrencilerin ürettiği ödev/materyal/işlerin bilimsel incelemelerde kullanılması: Önerilen bilimsel çalışmanın yönteminde, öğrencilerin herhangi bir ders süresinde ürettiği materyallerin kullanılması söz konusu ise, öğrencilerin bu konuda ders başında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu gibi durumlarda, öğrencilerin eğitim deneyimlerinin herhangi bir şekilde etkilenme ihtimalinin asgariye çekilmesi hedeflenmelidir. Dolayısı ile ürettikleri işlerin araştırmada kullanımına ilişkin katılım onayının, ders bitiminde her öğrenciden bireysel olarak alınması önerilmektedir. Bu aşamada, ödevinin/çalışmasının/işinin araştırmaya dahil edilmesini istemeyen öğrencilerin materyalleri araştırmaya dahil edilemez.

e. Araştırmanın öğrenim-öğretim ortamına etkisinin en aza indirilmesi: Eğitim bilimlerinin farklı dallarında yapılan araştırmaların yöntemine göre deneysel ve/veya yarı deneysel olması muhtemeldir. Bu şekilde desenlenen çalışmalarda, kontrol ve deney gruplarına ayrılan öğrencilerin öğrenme etkinlikleri ve deneyimleri farklılıklar gösterecektir. Bu deney süreçlerinde öğrencilerin eğitim kalitesinin herhangi bir şekilde etkilenmemesinden emin olunmalı, herhangi bir grubun dezavantajlı duruma düşmemesi için ne gibi önlemler alınacağı etik izin başvurusunda anlatılmalıdır.

Kaynaklar

American Psychology Association's Ethical Guidelines for Research (APA 8.0) –

<http://www.apa.org/ethics/code/>

Cambridge University. *Research Integrity*. <https://www.research-integrity.admin.cam.ac.uk/>

Hacettepe Üniversitesi. *Etik Kurulları ve Komisyonları*. <https://etikkurul.hacettepe.edu.tr/>

King's College London. *Applying for Ethical Clearance*.

<http://www.kcl.ac.uk/innovation/research/support/ethics/applications/MR-scheme.aspx>

King's College London. *Research Ethics* <https://www.kcl.ac.uk/research/research-environment/rgei/research-ethics>

ODTÜ. *Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi*. <https://ueam.metu.edu.tr/tr>